

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **ks. mgra lic. Krzysztofa Wilka**, pt. *Religijno-społeczny wymiar kultu relikwii w diecezji bielsko-żywieckiej. Studium pastoralno-socjologiczne*, Kraków 2022, stron 214 + XXVII.

Promotor: **ks. prof. dr hab. Tadeusz Borutka** – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie.

W świecie ogarniętym przez empiryzm czy materializm dominuje poszukiwanie konkretności: czegoś, co można dotknąć, zobaczyć, zbadać. Paradoksalnie to pragnienie konkretności widoczne jest także w tym, co duchowe. Człowiek współczesny poszukuje znaków, które potwierdziłyby mu Boską obecność, które poprowadziłyby go ku Bogu i pomogły lepiej Go zrozumieć.

W pragnieniu to wpisuje się kult relikwii, powstała oddolnie jedna z najstarszych form pobożności, obecna w Kościele od pierwszych nawet nie wieków tylko dekad jego istnienia, która inspirowała tysiące ludzi do pobożnych pielgrzymek, lokacji miast i bazylik, a nawet zbrojnych wypraw. Ich choć wydawało się już, że po średniowiecznej ekscytacji, po reformacji, która ostro wystąpiła przeciwko wszelkiego rodzaju nadużyciom i po oświeceniowym impeccie negującym wszystko, co nienaukowe i niedające się udowodnić empirycznie w kwestii relikwii zapanowała głęboka cisza, bowiem czemuś, co kiedyś tak bardzo rozpałało wyobraźnię w nowym Katechizmie Kościoła Katolickiego nie poświęcono nawet jednego akapitu, a w dokumentach Soboru Watykańskiego II zaledwie wspomniano i to z perspektywy historii, a nie teraźniejszości (por. KK 67; KL 111), to wydaje się, że dziś mamy do czynienia z prawdziwym renesansem zainteresowania nimi. Wiele parafii w Polsce (i nie tylko) instaluje relikwie „najmłodszych” świętych: św. Jana Pawła II, św. Faustyny, bł. Jerzego Popiełuszki, św. Joanny Beretty Molli i in. W przededniu uroczystości Wszystkich Świętych organizowane są marsze świętych (jako alternatywa dla pogańskiej tradycji Halloween), których uczestnicy niosą ze sobą relikwie na co dzień „zdeponowane” w świątyniach. Z lamusa wyciągane są stare relikwiarze. Odbywają się ogólnopolskie peregrynacje relikwii znanych świętych.

Ta dialektyczna perspektywa w podejściu do kultu relikwii widoczna już w pierwszych zdaniach recenzowanej pracy sama z siebie intryguje i – siłą rzeczy – jawi się jako zaproszenie do zgłębienia tematu. Stała się ona także impulsem i osnową, z których wyrasta projekt badawczy ks. mgra Krzysztofa Wilka, zwieńczony przedłożoną do obrony rozprawą doktorską. Jest to rozprawa, którą należy postrzegać jako interesującą i udaną próbę spojrzenia na kult relikwii z perspektywy religijno-społecznej w powstałej przed trzydziestu laty z wyodrębnionych ośmiu dekanatów ówczesnej diecezji katowickiej oraz sześciu z archidiecezji krakowskiej i przynależącej do metropolii krakowskiej diecezji bielsko-żywieckiej.

I. Ogólne omówienie rozprawy ze wskazaniem na jej wartość merytoryczną

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z pięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem (s. 6–11). Na końcu rozprawy zamieszczono krótkie zakończenie (s. 184–188), bibliografię (s. 192–210), wykazy fotografii, rysunków i tabel oraz dwa aneksy zawierające listę świętych oraz błogosławionych, których relikwie znajdują się na terenie diecezji bielsko-żywieckiej oraz wzór ankiety przesłany do księży proboszczów tejże diecezji.

Od strony formalnej poprawnie sformułowany, aczkolwiek nieobszerny **wstęp** rozprawy wprowadza w tematykę badań, uzasadnia jej podjęcie w ramach nauki społecznej Kościoła, precyzuje kwestie terminologiczne, podaje główne typologie związane z relikwiami oraz omawia podstawowe kwestie metodologiczne, takie jak przedmiot rozprawy oraz jej cel, prezentując założoną hipotezę badawczą, pokrótce charakteryzuje sposób przeprowadzenia ankiety, jednozdaniowo wylicza zastosowane metody badawcze oraz ogólnie prezentuje strukturę pracy. Pomija *status quaestionis* badanej tematyki oraz charakterystykę źródeł i literatury przedmiotu.

Rozdział I: „Miejsce i rola kultu relikwii w pogłębieniu pobożności osobistej i wspólnotowej” (s. 12–43) ogólnie wprowadza w tematykę relikwii i ich kultu. Rozważania w nim zawarte próbują odpowiedzieć na pytanie o miejsce i rolę relikwii w życiu religijnym (indywidualnym i społecznym), przy czym punktem odniesienia są zarówno religie monoteistyczne, jak i buddyzm oraz hinduizm. Autor pokazał relikwie jako jeden z istotnych elementów identyfikacji religijnej obecny w wybranych religiach choć w różnym zakresie, a także – odwołując się do faktografii oraz nauczania soborów i papieży – omówił wybrane formy doświadczenia religijnego związane z kultem relikwii w chrześcijaństwie.

Rozdział II: „Inwentaryzacja relikwii w diecezji bielsko-żywieckiej” (s. 44–84) przedstawia szczegółową panoramę związaną z historią oraz obecnym stanem relikwii i ich kultu w diecezji bielsko-żywieckiej. Punktem wyjścia była prezentacja samej diecezji, dekanatów w niej istniejących oraz krótki opis dziejów ziem ją tworzących: historycznego Księstwa Cieszyńskiego, Księstwa Oświęcimskiego oraz Państwa Żywiec-

kiego. Następnie Doktorant omówił sposób przeprowadzenia ankiety oraz przedstawił dane dotyczące odpowiedzi zwrotnych z podziałem na dekanaty.

Otrzymane ankiety stały się podstawą do prezentacji kolejnych danych statystycznych z podziałem na dekanaty dotyczących liczby istniejących na terenie diecezji relikwiarzy, relikwii świętych i błogosławionych, relikwiarzy Krzyża Świętego, opisanych i nieopisanych relikwii złożonych w portatylach. Zaprezentowano także ogólne dane dotyczące parafii w poszczególnych dekanatach, parafii w dekanacie, w których brak relikwii oraz parafii, które nie oddały kwestionariusza, a także wyliczono i scharakteryzowano parafie blisko związane z poszczególnymi świętymi lub błogosławionymi oraz wskazano istniejące na terenie diecezji miejsca pochówku świętych, błogosławionych i sług Bożych.

W kolejnym paragrafie omówiono kult relikwii przed i po powstaniu diecezji. Tutaj szczególnym punktem zainteresowania Autora była analiza zróżnicowania dynamizmu kultu relikwii z podziałem na tereny odłączone od diecezji katowickiej oraz archidiecezji krakowskiej oraz w odniesieniu do całości diecezji. Ukazano także wybrane formy kultu w różnych parafiach i miastach, a także omówiono znajdujące się w diecezji relikwie znaczne, a więc grób bł. Celiney Borzęckiej, grób bł. Małgorzaty Łucji Szewczyk, relikwie św. Andrzeja Boboli w Czechowicach-Dziedzicach oraz tzw. tajemniczy relikwiarz z Wieprzu.

Ostatni paragraf tego rozdziału zawiera bardzo interesujące szczegółowe statystyki relikwii odnoszących się do poszczególnych świętych i błogosławionych. Także i w tym przypadku uwzględniono podział dekanatów na okres sprzed powstaniem diecezji. Ukazana statystyka posiadanych relikwii pozwoliła Doktorantowi na sporządzenie swoistego rankingu popularności świętych i błogosławionych oraz zdiagnozować istniejący stan rzeczy.

Kolejne rozdziały pracy są próbą interpretacji danych statystycznych pozyskanych w ankietach w odniesieniu do różnych kwestii związanych z badaniem przez ks. Wilka religijno-społecznym wymiarem kultu relikwii. Zakres źródłowy tej części badań został uzupełniony wywiadami z proboszczami oraz analizą kronik parafialnych i ksiąg metrykalnych parafii, których ankiety Autor uznał za wyjątkowo ciekawe.

Rozdział III: „Podstawowe kwestie podniesione w kwestionariuszu ankietowym” (s. 85-116) w pierwszej kolejności omawia nie tylko duchowe, ale także rytualistyczne (magiczne) podejście do kultu relikwii, *nota bene* od samego początku w nim obecne. Jak pokazały badania, był on także w różnym nasileniu i w różnych formach obecny w kulcie relikwii na terenach obecnej diecezji bielsko-żywieckiej. Niezwykle istotna w tym zakresie była rola duszpasterzy, mająca na celu oczyszczanie kultu relikwii ze zbędnych i szkodliwych naleciałości. W dalszych paragrafach przedstawiono – używając terminologii zaproponowanej przez Doktoranta – wpływ relikwii na rozwój *sanctum* oraz dowartościowanie *sacrum*, a także eklezjotwórczą i wspólnototwórczą

funkcję kultu relikwii. Rozwój *sanctum* odnosi się do wymiaru podmiotowego, a więc – o ile dobrze zrozumiałem zamysł Autora – wpływu kultu relikwii na wiarę i świętość wiernych. W tym kontekście można mówić nawet o pewnych formach duchowości nawiązujących do świętych, których relikwie są czczone w danym miejscu czy środowisku. Istotną rolę w tym zakresie odgrywają odpusty czy święta patronalne, a także powiązane z danymi świętymi bractwa, wspólnoty religijne oraz stowarzyszenia regionalne czy środowiskowe. Z kolei dowartościowanie *sacrum* będzie się łączyło z rozwojem form kultu, budowaniem świątyń poświęconych świętym, tworzeniu okolicznościowych nabożeństw, czy z samą troską o należyte przechowywanie relikwii w miejscach do tego przeznaczonych. W tym kontekście warto też wspomnieć o przywołanych przez Autora przykładach różnych dzieł charytatywnych, które swoją inspirację czerpały w kultu relikwii czy duchowości na nim opartej, czego przykładem może być parafia w Leśnej. Wyjątkową rolę w kształtowaniu kultu odgrywają szkoły czy inne struktury nawiązujące w patronacie do danego świętego, a także wspomniane już stowarzyszenia i wspólnoty.

Rozdział IV: „Personalistyczne aspekty kultu relikwii i ich wpływ na ożywienie życia religijnego diecezji bielsko-żywieckiej” (s. 117-152) i **rozdział V**, zatytułowany: „Komunijna rola relikwii w pogłębianiu więzi i ożywianiu duchowych ról wspólnotowych na obszarze Podbeskidzia” (s. 153-183) mają na celu ukazanie konkretnych zależności między kultem poszczególnych świętych i ich relikwii z jednej strony na życie religijne diecezji, z drugiej zaś na życie społeczne i pogłębienie więzi międzyosobowych mieszkańców Podbeskidzia. Innymi słowy będą one uszczegółowieniem ogólnych rozważań zawartych w rozdziale trzecim w odniesieniu do poszczególnych świętych, który oddziaływanie wynikające z przeprowadzonej ankiety i z obserwacji Doktoranta wydaje się najbardziej znaczące. Kanwą do ukazania różnych aspektów stymulującej roli kultu świętych zarówno w stosunku do życia religijnego, jak i społecznego okazała się prezentacja życiorysów wybranych świętych pod kątem ich związku z terenami lub dziejami obecnej diecezji.

Ten dość nietypowy egzemplarystyczny sposób dyskursu naukowego w odniesieniu do życia religijnego w pierwszej kolejności ukazał relikwie i ich kult jako element pamięci historycznej i świadomości religijnej. Tutaj punktem odniesienia dla ks. Wilka byli patroni diecezji bielsko-żywieckiej: Jan Kanty, Jan Sarkander i Maksymilian Kolbe. Z kolei w prezentacji pośredniczącej roli funkcji kultu w kształtowaniu wertykalnych więzi z Bogiem Doktorant posłużył się przykładem Wilamowic i formami kultu oddawanego w tym mieście św. Józefowi Bilczewskiemu. Natomiast w rozważaniach poświęconych kultowi relikwii jako czynnika służącemu doskonaleniu horyzontalnych relacji międzyosobowych punktem odniesienia było życie i działalność dwóch założycielek zgromadzeń żeńskich w różnym wymiarze związanych z diecezją i pochowanych jej na terenie bł. Małgorzaty Łucji Szewczyk i bł. Celiny Borzęckiej.

Wspólnototwórcza funkcja relikwii na terenie diecezji została przedstawiona w trzech wymiarach: jako czynnik integrujący życie narodowe z życiem religijnym na przykładzie kultu św. Andrzeja Boboli w Czechowicach-Dziedzicach, jako czynnik oddziałujący na formację religijno-patriotyczną oraz jako element eschatologicznego ukierunkowania społeczności diecezjalnej i poszczególnych wspólnot. W ostatnim przypadku szczególne znaczenia ma fakt, że to właśnie na obecnym terenie diecezji znajduje się były niemiecki nazistowski obóz zagłady KL Auschwitz-Birkenau, w którym zamordowano wielu męczenników kanonizowanych, błogosławionych lub będących w trakcie procesów kanonizacyjnych. W tym przypadku punktem odniesienia dla ks. Wilka była postać św. Teresy Benedykty od Krzyża oraz działalność parafii w Oświęcimiu Brzezińce oraz w Ustroniu-Zawodziu.

W krótkim **zakończeniu rozprawy** Autor podsumował swoje badania i wyliczył najważniejsze osiągnięcia poszczególnych części pracy. Można je zawrzeć w następujących konkluzjach:

- przedstawione w rozprawie wielowymiarowe formy kultu relikwii oraz ciągle pozyskiwanie nowych relikwii wskazują na ważną jego rolę w życiu diecezji;
- żywotność kultu relikwii w danym środowisku znacząco wpływa na jego ewolucję duchową;
- kształt kultu relikwii odpowiada normom liturgicznym i nie budzi poważniejszych zastrzeżeń doktrynalnych, stając się tym samym ważnym elementem ożywiania wiary ludu Bożego;
- obecna postać kultu relikwii w diecezji czerpie z bogatej tradycji tych ziem i była mocno zakorzeniona przed powstaniem diecezji bielsko-żywieckiej;
- w swych formach kult relikwii charakteryzuje się różnorodnością, uwzględniającą z jednej strony dawnych i niekiedy zapomnianych już świętych i błogosławionych, z drugiej zaś promuje świętych współczesnych;
- wśród świętych szczególną estymą w diecezji bielsko-żywieckiej cieszą się św. Jan Paweł II, św. Faustyna Kowalska oraz św. Pio z Pietralciny, z kolei wśród błogosławionych bł. Jerzy Popiełuszko oraz na terenach dawnej archidiecezji krakowskiej bł. Władysław Bukowiński oraz bł. Michał Tomaszek;
- w diecezji można wskazać na dwa główne ośrodki kultu relikwii: parafię św. Mikołaja Archanioła w Leśnej oraz św. Brata Alberta w Ustroniu-Zawodziu
- relikwie i ich kult są ważnym elementem pamięci historycznej i świadomości religijnej wiernych diecezji oraz pełnią one istotną rolę w kształtowaniu więzi z Bogiem, w relacjach międzyosobowych oraz jako czynnik wspólnototwórczy i integrujący życie społeczne z życiem religijnym;
- kult relikwii odgrywa pozytywną funkcję w formacji patriotycznej oraz w eschatologicznym ukierunkowaniu wiernych.

W ostatniej części pracy Autor zwrócił uwagę na możliwość nowych kierunków badań, które mogą się zrodzić na kanwie przeprowadzonych analiz i pod wpływem lektury rozprawy. Zaproponował konkretne działania, które mogą pozytywnie wpłynąć na dalszy rozwój kultu relikwii w diecezji.

*

Już powyższa dość szczegółowa prezentacja zawartości rozprawy doktorskiej ks. mgra Krzysztofa Wilka pozwoliła odsłonić jej walory merytoryczne. Przedmiot badań, choć na pierwszy rzut oka wydający się niezbyt szeroki, okazał się wystarczający dla tego typu pracy dyplomowej również ze względu na sposób jego realizacji przez Autora. Ważne w tym kontekście okazały się przyjęte założenia dotyczące kwestii merytorycznych, które warto uwypuklić.

Pierwsze z nich dotyczy wzajemnego powiązania kultu relikwii z kultem danego świętego. Badania dotyczące kultu relikwii wybranych świętych potwierdziły trafność założenie, że nie sposób oddzielić kultu relikwii od kultu świętych. Jeśli nawet przy lekturze pracy razily długie passusy biograficzne wybranych świętych, niekiedy wypełniające prawie w całości treść poszczególnych paragrafów, to jednak powyższe założenie czyniło to usprawiedliwionym i zrozumiałym. Autor w ten sposób trafnie pokazuje skonstatowaną zależność polegającą na tym, że w miejscach, w których wzrasta zainteresowanie danym świętym, pojawia się również cześć oddawana jego relikwiom i dynamicznie rozwijają się najpierw formy tego kultu w postaci specyficznych modlitw czy nabożeństw, które następnie przybierają szerszą formę duchowości zogniskowanej na danym świętym, czy nawet generują powstawanie określonych tradycji czy struktur o charakterze społecznym, charytatywnym, edukacyjnym, formacyjnym itp.

To zainteresowanie i dynamizm mogą być uwarunkowane różnymi czynnikami: mogą im sprzyjać pochodzenie, bliskość terytorialna, okoliczności życia świętego lub inne elementy. Zawarte w rozprawie biografie miały za zadanie pokazać, dlaczego taki a nie inny święty zyskał zainteresowanie w danej parafii, okolicy czy w odniesieniu do całej diecezji. Owo zróżnicowanie dynamiki kultu poszczególnych świętych i powiązanie jej z ukazanymi w biografiami świętych czynnikami dobrze ukazują statystyki zawarte w pierwszym aneksie.

W tym kontekście należy podkreślić bardzo trafne sprofilowanie badań nad kultem relikwii. Widoczne jest ono w podwójnym zakresie. W pierwszej kolejności doktorant w temacie rozprawy zawężył czy może raczej uwypuklił (bo nie wiąże się to z redukcją innych wymiarów) religijny i społeczny wymiar kultur relikwii. Z drugiej zaś sytuuje zasadę formalną swoich badań w nurcie pastoralno-socjologicznym.

Wydaje się, że genezy takiego a nie innego sprofilowania badań należy upatrywać w drugim ważnym założeniu metodologicznym przyjętym przez Autora. Wynika

ono z logicznej konstatacji, że istnienie miejsca kultu relikwii określonego świętego ożywia poziom religijności w wymiarze jednostkowym i wspólnotowym, co – z kolei – ma swoje kontynuację w różnych inicjatywach społecznych czy powstałych instytucjach. W tym kontekście Doktorant mocno eksponuje eklezjotwórczą, kulturową oraz wspólnototwórczą i pokazuje w odniesieniu do diecezji bielsko-żywieckiej rolę kultu relikwii.

Niewątpliwie jubileusz 30-lecia powstania nowej diecezji, które jednak przejęła tradycyjne i dorobek poprzedniczek, jest okresem wystarczająco dojrzałym do pierwszych syntez i podsumowań, dlatego też warto już podejmować badania socjologiczne w tym zakresie. Tak też się stało w recenzowanej rozprawie. Może być ona postrzegana jako próba dokumentacji i usystematyzowania działalności duszpasterskiej odniesionej do wąskiego zakresu, jakim jest kult relikwii. Odślania on jednak dobrze specyfikę lokalną, uwarunkowaną bowiem czynnikami historycznymi i środowiskowymi właściwymi dla danego terenu.

II. Ocena metodologiczna i formalna rozprawy

W drugiej części recenzji chciałbym skupić się na **stronie metodologicznej rozprawy**. Odpowiada ona profilowi badań określonego przez Doktoranta jako *studium pastoralno-socjologiczne* oraz dyscyplinie naukowej, w ramach której powstała, a więc nauki społecznej Kościoła. Ważnym elementem metodologicznym były przeprowadzone badania ilościowe w postaci ankiety zawierającej 22 pytania. Pozwoliła ona zebrać wystarczająco informacji, które – po dokonania naukowej analizy – stały się podstawą diagnozy kultu relikwii w diecezji i wniosków z nim związanych. Pewnym mankamentem jest dość duża liczba odmów (ok. 30%), co może zafałszowywać badany stan rzeczy, ale trudno o to winić Autora. Wręcz przeciwnie, we wstępie pracy wskazano na podjęte działania, mające na celu zwiększenie materiału źródłowego.

Cele rozprawy zostały dość ogólnie, ale wystarczająco sformułowane we wstępie. Główny cel Doktorant precyzuje następująco:

„Niniejsza praca stanowi próbę odpowiedzi na pytanie: czy kult relikwii jest istotny dla katolików XXI wieku diecezji bielsko-żywieckiej i jaki ma wpływ na ich rozwój duchowy?” (s. 9).

Został on doprecyzowany dodatkowymi zadaniami badawczymi, które można sformułować w postaci pytań dotyczących:

- współczesnych form kultu relikwii na terenie diecezji bielsko-żywieckiej;
- form pobożności związanych z kultem świętych rozwijanych w poszczególnych parafiach;
- wpływu pandemii wirusa SARS-CoV-2 na formy kultu relikwii;
- wpływu kultu relikwii na ewolucję duchową lokalnego środowiska.

Oprócz tego jednym z głównych celów pracy było dokonanie inwentaryzacji stanu ilościowego relikwii w diecezji z podziałem na poszczególne parafie i dekanaty, rodzaje relikwii oraz związane z nimi formy kultu (nabożeństwa, procesje, pielgrzymki, itp.). Służyły temu wspomniane już badania ankietowe. Ich zadaniem było także usystematyzowanie miejsc, w których znajdują się groby świętych i błogosławionych oraz ukazanie ich oddziaływanie na pobożność lokalnej wspólnoty.

Oprócz danych ankietowych wykorzystany w rozprawie aparat badawczy obejmuje źródła w postaci dokumentów soborowych, nauczania papieskiego, dokumentów Stolicy Apostolskiej, dokumentów diecezji bielsko-żywieckiej, nauczania pasterskiego biskupów, nauczania Ojców Kościoła, apokryfów oraz dokumentów państwowych, literaturę przedmiotu oraz liczną netografię. Kryterium jego usystematyzowania jest nie do końca konsekwentne i czytelne (np. dokumenty Kościoła znajdują się zarówno w źródłach, jak i w netografii). Wydaje się, że wykorzystaną w rozprawie literaturę należało podzielić na literaturę przedmiotu (bliższą), obejmującą tematykę relikwii i ich kultu, oraz literaturę pomocniczą (dalszą) obejmującą pozostałe piśmiennictwo. Minusem jest brak opisu aparatu naukowego przy omawianiu podstawowych kwestii metodologicznych we wstępie pracy. Bardzo oględnie (jednozdaniowo), na co już zwrócono uwagę, przedstawiono też wykorzystane w rozprawie metody naukowe.

Sama rozprawa posiada pod każdym względem cechy pracy naukowej. Jej struktura jest poprawna. Uporządkowanie rozdziałów i paragrafów, typowe dla pracy źródłowo-analitycznej, jest logiczne. Pozwala także na realizację założonych celów badawczych.

Monografia doktorska została napisana poprawnym językiem. Błędy stylistyczne czy literówki należą do rzadkości. Od strony technicznej zapis bibliografii i przypisów prezentują się właściwie. Do druku została przygotowana starannie. Zamieszczone w pracy fotografie, diagramy i tabele ułatwiają jej percepcję i przyczyniają się do czytelnej prezentacji wyników. Praca zawiera streszczenie w języku angielskim.

III. Pytania na kanwie rozprawy

1. Badania potwierdziły znaczny wpływ kultu relikwii na poziom życia religijnego i w jakimś zakresie także jako istotnego czynnika eklezjotwórczego, kulturowego czy wspólnototwórczego w diecezji bielsko-żywieckiej przynajmniej w odniesieniu do określonych parafii czy środowisk lokalnych. I jest to wpływ pozytywny. Czy Autor na kanwie przeprowadzonych badań dostrzegł, mimo wszystko, jakieś zagrożenia z tym faktem związane? Jeśli tak, to jakie?
2. Jak Doktorant ocenia odzew ze strony adresatów ankiet i jakość udzielonych odpowiedzi? Czy na podstawie doświadczeń zebranych podczas badań

związanych z przygotowaniem rozprawy mógłby pokusić się o szersze konkluzje dotyczące przygotowania i gotowości Kościoła w Polsce, głównie w odniesieniu do duszpasterzy, do tego typu badań demoskopijnych?

IV. Wniosek końcowy

Ocena całości rozprawy doktorskiej – zarówno pod względem formalnym, jak i merytorycznym – jest pozytywna. Wobec powyższego stawiam formalny wniosek do Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie **o dopuszczenie ks. mgra Krzysztofa Wilka do następnych etapów procedowania.**

[podpis zaufany]

Lublin, dnia 17 września 2022 r.